DER TURN- UND SPORTVEREIN „HAKOAH“

Bericht, einsprachiges Dokument

Die Anfänge der jüdischen Turn- und Sportbewegung in Deutschland und Ostmitteleuropa

ש. ראזענבלום / דער טורן און ספארט פאריין „הכח"

דעם 22־טן מערץ 1913, איז אין ברוקנערס וווינונג אויפן „קארדאן" צונויפגעקומען א גרופע שילער פון דער דעמאלסדיקער האנדלסשול, מיט יאקוב ערליך אין דער שפיץ, אויף א געהיימער באראטונג וועגן שאפן א יידישע ספארט־גרופע אין בענדין.

יענע היסטארישע זיצונג האט דער אויביקער ספארט־פאריין צו פארדאנקען, נישט בלויז דעם נאמען „הכח" נאר אפשר אויך זיין גאנצער ווייטערדיקער עקזיסטענץ.

מען מוז מודה זיין, אז די ערשטע גרינדער האבן אין יענער צייט אויף זיך גענומען א גרויסע פאראנטווארטלעכקייט, צוליב דער ברוטאלער צארישער „נאהייקע", וואס האט דעמאלט געהערשט און האט נישט דערלאזט צו קיין שום געזעלשאפטלעכער טעטיקייט.

די דערמאנטע גרופע האט זיך נישט אפגעשטעלט פאר קיין שום געפארן און האט געלייגט דעם גרונטשטיין פאר דעם ערשטן יידישן טורן און ספארט פאריין אין זאגלעמביע (דער דריטער אין געוו. קאנגרעס פוילן).

די טעטיקייט פון דער גרופע איז געווען — צוליב די דערמאנטע סיבות — אויסגעוויינלעך באשווערט. די לעקציעס זענען פארגעקומען ביינאכט, אויף זייער פרימיטיווע און אליין צוזאמענגעשטעלטע מכשירים, און דאס נאר אין זומער.

צוליב די הערשנדיקע באדינגונגען אינם יידישן געזעלשאפטלעכן לעבן, זענען צו די טורן־לעקציעס צוגעלאזט געווארן בלויז מענער, הגם ס'איז אויך געווען א גרויסער דראנג צו ספארט מצד פרויען.

הגם די ארבעט איז געפירט געווארן שטרענג קאנספיראטיוו, פונדעסטוועגן האט זיך די גרופע שנעל אויסגעברייטערט און די צאל מיטגלידער איז געוואקסן פון 13 אויף 72.

די ערשטע טורן־גרופע איז באשטאנען פון: יאקוב ערליך, אברהם גאלדמינץ, הערצבערג, לייביש פאסטערנאק, פ. לעדערמאן, יוסף קליינמאן, ארטור ווינער, ברוקנער, אברהם קאקאטעק־שלעזינגער, א. מ. ראטענבערג, אברהם בלעכמאן, יעקב זאובערמאן און שבתי אנזלאוויטש.

דעם 1־טן פעברואר 1914 ארדנט איין דער לאדזשער „מכבי" א טורן־פעסט, צו וועלכן ס'ווערט דעלעגירט א בענדינער גרופע מיט יאקוב ערליך, ארטור ווינער, ברוקנער, קליינמאן און פאסטערנאק. אויפן טורן־פעסט האט זיך די גרופע זייער שיין אויסגעצייכנט און קומט צוריק מיט א פרישן חשק צו א ווייטערדיקער ענערגישער ארבעט. די מיטגלידער שטעלן זיך די אויפגאבע צו פראפאגאנדירן און ארגאניזירן די גאנצע יידישע יוגנט פאר דער פיזישער דערציונג. אלס רעזולטאט פון דער אקציע וואקסט דער דראנג צו פיזישע קולטור צווישן דער יידישער יוגנט פון טאג צו טאג און די ארבעט לאזט זיך מער נישט פירן אין געהיים. צוליב דעם ווערן די איניציאטארן געצוווּנגען צו זוכן מעגלעכקייטן צו ווערן לעגאל.

צו דעם צוועק ווערן אויסגעארבעט די סטאטוטן פארן פאריין, וועלכע ווערן אונטערגעשריבן דורך סאלאמאן גוטמאן, ד"ר ווארצוויג, איזידאר סערצאוש און אליעזר רובינליכט. אבער די סטאטוטן זענען אפגעווארפן געווארן דורכן פיעטריקאווער גובערנאטאר. ערשט מיט דער הילף פון א פיעטריקאווער „מאכער" און א ביסל שוחד, ווערט דער „הכח" לעגאליזירט דורך דער רוסישער מאכט דעם 7־טן מאי 1914.

די אפיציעלע גרינדונגס־פארזאמלונג איז פארגעקומען דעם 12־טן יולי 1914 אין זאל „הארמאניע" אונטערן פארזיץ פון ד"ר

די מיטגלידער פון דער ערשטער טעכנישער קאמיסיע ביים „הכח" אין יאר 1916. עס שטייען פון רעכטס צו לינקס: צוקערמאן, פלעסנער, ראטענבערג, צימערמאן, ערליך. עס זיצן: באזשיקאווסקי, אנדזלעוויטש, י. ערליך, שלעזינגער, שטיינבערג.
חברי הועדה הטכנית של „הכח" ב־1916.

– 84 –

Bildnachweis: Titelseite des Aufsatzes "Der Turn- und Sportverein 'Hakoah'" aus dem Gedenkbuch "Pinkes Bendin". Sh. Rozenblum / New York Public Library, Rechte vorbehalten - freier Zugang

Download des Digitalisats

Zur englischen Sprachfassung: https://www.copernico.eu/en/link/656c8abfc44fd9.39258233

Metadaten

Haupttitel	"דער טורן און ספארט פאריין "הכח
Autor:in	Rozenblum, Sh.
Sprachen	Jiddisch
Quelle	Rozenblum, Sh.: "הכח" דער טורן און ספארט פאריין [Der Turn- und Sportverein „Hakoah“]. In: Shtayn , A. Sh. (Hrsg.): Pinkes Bendin: a memorial to the Jewish community of Bendin (Poland). Tel Aviv 1959. S. 84-87.
Quellentyp	Bericht
Bestandshaltende Einrichtung	Rozenblum, Sh.
Signatur	New York Publik Library Digital Collections
Link	https://digitalcollections.nypl.org/items/46910a60-4f4f-0133-6ad0-00505686d14e/...
Rechteinformation (historische Quelle)	Public Domain Mark 1.0
Übersetzer:in	Lisa Reich
Rechteinformation (Übersetzung)	CC BY-NC-SA 4.0
Autor:in (Kommentar)	Anke Hilbrenner Lisa Reich
Rechteinformation (Kommentar)	CC BY-NC-SA 4.0

Der vorliegende Aufsatz entstammt dem Yizkor-Buch „Pinkes Bendin“ und liegt in dieser Edition erstmalig in deutscher Übersetzung und kommentiert vor. Der Autor Shloyme Rozenblum zeichnet darin die Vereinsgeschichte des Turn- und Sportvereins Hakoah Będzin von 1913 bis 1937 nach und beendet diesen mit einem optimistischen Blick auf die künftige Vereinstätigkeit.

Transkription (Jiddisch)

"הכח" דער טורן און ספארט פאריין

דעם 22־טן מערץ 1913, איז אין ברוקנערס ווינונג אויפן "קאָרדאן" צונויפגעקומען א גרופע שילער פון דער דעמאלסדיקער האנדלס־שול, מיט יאקוב ערליך אין דער שפיץ, אויף אַ געהיימער באראטונג וועגו שאפן א יידישע ספארט־גרופע אין בענדין.
יענע היסטאָרישע זיצונג האָט דער אויביקער ספּאָרט־פאריין צו פארדאנקען, נישט בלויז דעם נאמען "הכח" נאר אפשר אויך זיין גאנצער וויטערדיקער עקזיסטענץ.
מען מוז מודה זיין, אז די ערשטע גרינדער האָבן אין יענער צייט אויף זיך געטומלט א גרויסע פאראנטוואָרטלעכקייט, צוליב דער ברוטאלער צארישער "נאהייקע", וואס האט דעמאלט געהערשט און האט נישט
דערלאָזט צו קיין שום געזעלשאפטלעכער טעטיקייט. די דערמאָנטע גרופע האָט זיך נישט אָפּגעשטעלט פאר קיין שום געפארן און האָט געלייגט דעם גרונטשטיין פאר דעם ערשטן יידישן טורן און ספּאָרט פאַריין (אין זאגלעמביע (דער דריטער אין געוו. קאָנגרעס פוילן.

די טעטיקייט פון דער גרופע איז געווען – צוליב די דערמאָנטע סיבות – אויסגעווינלעך באשווערט. די לעקציעס זענען פאָרגעקומען ביינאכט, אויף זייער פרימיטווע און אליין צוזאמענגעשטעלטע מכשירים, און דאָס נאָר אין זומער.
צוליב די הערשנדיקע באדינגונגען אינם יידישן געזעלשאפטלעכן לעבן, זענען צו די טורן־לעקציעס צוגעלאָזט געוואָרן בלויז מענער, הגם ס׳איז אויך געווען א גרויסער דראנג צו ספּאָרט מצד פרויען.
הגם די ארבעט איז געפירט געוואָרן שטרענג קאָנספיראַטיוו, פונדעסטוועגן האָט זיך די גרופע שנעל אויסגעבריטערט און די צאָל מיטגלידער איז געוואקסן פון 13 אויף 72.
די ערשטע טורן־גרופע איז באשטאנען פון: יאקוב ערליך, אברהם גאלדמינץ, הערצבערג, לייביש פאסטערנאק, פ. לעדערמאן, יוסף קליינמאן, ארטור ווינער, ברוקנער, אברהם קאָקאָטעק־שלעזינגער, א. מ. ראָטענבערג, אברהם בלעכמאן, יעקב זאובערמאן און שבתי אנזלאוויטש.

דעם 1־טן פעברואר 1914 אָרדנט איין דער לאדזשער "מכבי" א טורן־פעסט, צו וועלכן ס'וועט דעלעגירט אַ בענדינער גרופע מיט יאקוב ערליך, ארטור ווינער, ברוקנער, קליינמאן און פאסטערנאק. אויפן טורן־פעסט האָט זיך די גרופע זייער שיין אויסגעצייכנט און קומט צוריק מיט א פרישן חשק צו א וויטערדיקער
ענערגישער ארבעט. די מיטגלידער שטעלן זיך די אויפגאבע צו פראפאגאנדירן און אָרגאניזירן די גאנצע יידישע יוגנט פאר דער פיזישער דערציונג. אלס רעזולטאט פון דער אקציע וואקסט דער דראנג צו פיזישע

קולטור צווישן דער יידישער יוגנט פון טאָג צו טאָג און די ארבעט לאָזט זיך מער נישט פירן אין געהיים. צוליב דעם ווערן די
איניציאטארן געצווונגען צו זוכן מעגלעכקייטן צו ווערן לעגאל. צו דעם צוועק ווערן אויסגעארבעט די סטאטוטן פארן פאריין, וועלכע ווערן אונטערגעשריבן דורך סאלאָמאָן גוטמאן, ד״ר וואסערצווייג, איזידאר סערצאזש און אליעזר רובינליכט. אָבער די סטאטוטן זענען
אפגעווארפן געווארן דורכן פיעטריקאוועך גובערנאטאר. ערשט מיט דער הילף פון א פיעטריקאוועך "מאכר" און א ביסל שוחד, ווערט דער "הכח" לעגאליזירט דורך דער רוסישער מאכט דעם 7־טן מאי 1914.
די אָפיציעלע גרינדונגס־פארזאמלונג איז פאָרגעקומען דעם 12־טן יולי 1914 אין זאל "הארמאניע" אונטערן פארזיץ פון ד״ר |85| וואסערצווייג ביי א גרויסן אַנטייל פון דער בענדינער יידישער יוגנט. אָבער קיין אריכות ימים איז דער ערשטער פארוואלטונג נישט באשערט געווען, ווייל אין א חודש שפעטער איז אויסגעבראכן די וועלט־מלחמה און די דעפרעסיע, ווָאס האָט באהערשט די גאנצע יידישע "געזעלשאפטלעכקייט, האָט אויך נישט אויסגעמיטן דעם "הכח.
ערשט שפעטער ,ווען דאָס לעבן הויבט זין אָן צו "נאָרמאליזירן", באנייט ווידער דער "הכח" זיין טעטיקייט און אין יאָר 1915 געפינט ער זיך שוין אין א אייגענעם לאָקאל, אין ד. זמיגראָדס הויז. אָבער לאנג האָט דאס נישט אויסגעהאלטן, ווייל אין א קורצער צייט ארום איז די דייטשע זשאַנדארמערי באפאלן דעם לאָקאל, גראָד ביי א לעקציע פון א גרופע מיידלעך, וואס איז אָנגעפירט געוואָרן דורך יאקוב ערליך, וועלכן זיי האָבן ארעסטירט און גלייכצייטיק אויך פארחתמעט דעם לאקאל. די טעטיקייט איז דעריבער ווידער אָפגעשטעלט
געוואָרן, און ס'האָט זיך אָנגעהויבן אַ נייע "סדרה" לעגאליזאציע. אז מען בלעטערט אדורך דעם ארכיוו פון "הכח" פון יענער עפאכע, מוז מען פשוט באוווּנדערן די ענערגיע פון יאקוב ערליך, וועלכער האָט פאר דער אינסטיטוציע אוועקגעגעבן פיל מי און צייט, ער האָט זיך נישט
אָפגעשטעלט פאר קיין שום שווערי‌קייטן, געארבעט בייטאָג און ביינאכט ווידמענדיק זיין גאנצע ענערגיע דעם "הכח". די דייטשע אקופאציע־מאכט האט בשום אופן נישט געוואלט לעגאליזירן דעם "הכח". יאקוב ערליך האט
ממש פארשיט מיט בריוו די דייטשע "קרייז־קאָמאנדע" און אויך די "ציוניסטישע פארייניקונג" אין בערלין, אז זי זאל אינטערוועניִרן ביי דער דייטשער רעגירונג לטובת דעם "הכח" אלס פועל יוצא איז זיין ארבעט געקרוינט
געווארן מיט דערפאלג, און נאך עטלעכע פארהערן ערליכן דורך דער דייטשער "קרייז־קאמנדא" איז דער "הכח" ווידער דערלויבט געווארן, דעם 23־טן נאוועמבער 1916.
אבער אויך ביז דעמאלט האט דער "הכח" נישט אפגעשטעלט זיין ארבעט אויף קיין איין מינוט ווייל גראד צו יענער צייט איז געווען טעטיק די העברעאישע קולטור־געזעלשאפט "עבריה" וועלכע האָט זיד פארזען אין איר סטאטוט מיט א פונקט וועגן פיזישער דעירציונג פון דער יידישער יוגנט און דער "הכח" פירט זיין ארבעט אלס
סעקציע ביי דער געזעלשאפט "עבריה". נאך די סכסוכים צווישן דער פארוואלטונג פון "עבריה", און "הכח" וועלכע זענען געווען ווירטשאפטלעכע ווי אויך קולטורעלע, ווי צב״ש: דער תנאי, אז אלע מיטגלידער פון "הכח" מוזן לערנען די
העברעאישע שפראך א. אז״וו. צווינגען די "הכחאנער" זיך צוריק זעלבסטשטענדיק צו ווערן. דעם 30־טן דעצעמבער 1916 קומט ווידער פאָר די אלגעמיינע פארזאמלונג פון בנייטן "הכח" און

ס'ווערט אייסגעוויילט א פארוואלטונג מיט ד. מ. ראטנער אלס פאָרזיצער, יאקוב ערלוך, מאָטל גאָלד, ישראליק בלומענפרוכט, אברהם קאָקאָטעק־שלעזינגער, ראָמעק רעכטמאן א״אנד. די פארוואלטונג האט מיט קליינע
ענדערונגען, געארבעט ביזן יאר 1920, זי איז געשטאנען אויף א געהעריקער הויך און האָט געהאט צו פארצייכענען גרויסע פארדינסטן, ווייל די יאַרן 1915-1918 געהערן בלי ספק צו דער גלאנץ־עפּאכע פון דער "הכח" טעטיקייט צווישן די בענדינער יידישער יוגנט.

אין יענער צייט איז דעם "הכח" געלונגען צו פּאפּולאריזירן די אידיי פון פיזישער דערציונג צווישן דער יידישער יוגנט אין אַ גאָר גרויסער מאס. ס'האבן געשטראמט אין די "הכח"־לאקאלן גאנצע מחנות בחורים און מיידלעך מיט אויסגעקרומטע רוקנס און בלאסע פּנימער, בכדי צוריק צו באקומען די קאלירן און שטארקע מוסקולן. און די
ארבעט האָט געגעבן אירע פרוכטן. דעם 12־טן אויגוסט 1917 נעמט דער "הכח" אנטייל אין טשענסטאכאוו אויפן קאנקורס, |86| ווו ס'האבן זיך ספּעציעל אויסגעצייכנט: ארטור ווינער,אברהם קאָקאָטעק־שלעזינגער, יחזקאל באזשיקאווסקי א״אנד.

אין זעלבן יאר, איז אויך פארגעקומען די הערלעכע רעוויע פון די "הכח"־קאדרען אין וואיקאוויץ, בעת דער אנטהילונג פון דער פאריין־פאָן.
א קאפּיטל פאר זיך זענען די הערלעכע טורן־פעסטן, וועלכע זענען איינגעאָרדנט געוואָרן און האבן עטלעכע מאָל געמוזט איבערגעחזרט ווערן, און ביי יעדן מאל האבן אויסגעפעלט בילעטן. אין די יארן 1916/17 זענען אויך געפירט געווארן קורסן פאר היגיענע און אנאטאמיע דורך די דאקטוירים: וויינציהער, וואסערצווייג און רעכטשאפט.
דער "הכח" האט אויך אויסגעפּוילט ביים דעמאלסטיקן דייטשן שול־אינספּעקטאָר, איינצופירן טורן־צוואנג אין די שולן און חדרים וווהין דער "הכח" האט דעלעגירט זיינע אינסטרוקטארן.
אין יענער צייט האָט זיך יאקוב ערליך געווענדעט צום דייטשן גענעראל קרעוועל, וועלכער איז דעמאלט געווען דער קאַמאנדיר איבער די מיליטערישע כוחות אין זאגלעמביער ראיאן, וועגן אן אינסטרוקטאר פארן "הכח". די מיליטערישע לייטונג האט דעלעגירט דעם פעלדפעבל דעקער, וועלכער האט זיך ספּעציעל אויסגעלערנט די העברעאישע קאמאַנדע־שפּראך.
ס'האבן אבער דעם "הכח" נישט אויסגעמיטן קיין ארומרייסענישן, וועלכע זענען אנשטאנען אויפן באדן פון דער שפּראכן־פראגע, די צוגעהעריקייט צום וועלט־פארבאנד "מכבי" אין די בלוי־ווייסע פאָן.
די דיסקוסיע אויף די אלגעמיינע פארזאמלונגען אין זאל "הארמאניע" האבן אפּגעהאלטן אין די יארן 1916/7 . די אפּאזיציע איז אנגעפירט געווארן דורך: סטוד. ח. פּערעל, יעקב שווייצער, יחיאל קארנפעלד, בצלאל בערקאוויטש, סאלעק טראוב א״אנד.

אין יאר 1917 איז אנגענומען געווארן א קאמפּראמיס־פארשלאג, וועלכער האט געלויטעט "די בלוי־ווייסע פאן ווערט ניאט באטראכט ווערן אלס די נאציאנאלע פאן, נאר אלס פאן פון פאריין". די אפּאזיציע האט אויך אויף א שפּעטערדיקער אלגעמיינער פארזאמלונג אויך פארלאנגט, אז ס'זאל באזייטיקט ווערן דער מגן דוד פון דער פאן, וואס די אלגעמיינע פארזאמלונג האט אָפּגעוואָרפן.
בנוגע דער "שפּראכן־פראגע" איז אנגענומען געווארן אן "אייזערנער־געזעץ", וועלכער בארעכטיקט די שפּראכן: "יידיש, העברעאיש און פּוילישׁ". אחוץ גימנאסטיק איז אויך געווען טעטיק א ראווערן־סעקציע און א מוזיק־סעקציע. אין דעמאָלסטיקן ארקעסטער האבן אנטייל גענומען: יעקב ווינער, שבתי אנזלאוויטש,

מענדל קאנער, נאטאן גוטמאן, דוד ערליך, הערמאן
פשעראווסקי, פינקוס גאָלדמינץ, מאָטל ראטענבגערג, יצחק מאלאך, סאלעק טראוב, ראמעק רעכטמאן א״אנד. א לענגערע צייט איז דער אָרקעסטער אנגעפירט געווארן דורך סאלעק טראוב, שפּעטער דורך דיריגענטן: קאגאן און אקערמאן (א דייטשער קאפּעלמייסטער). דער אָרקעסטער האָט אנטייל גענומען אין עטלעכע אויספלוגן, טורן־פעסטן און אויך אין א רייע עפנטלעכע קאנצערטן.
ס'איז אויך טעטיק געווען אן אייגענע קראנקן־קאסע, וועלכע איז געשאפן געווארן א דאנק דער אניציאטיוו פון א. קאָקאָטעק־שלעזינגער.
אין אָקטאָבער 1918 ווערט אויך געשאפן א פוטבאל־סעקציע, וועלכע איז אויך געלייטעט געווארן דורך קאקאטעק־שלעזינגער. די פיאנערן פון יידישן פוטבאל אין בענדין זענען געווען: א. קאָקאָטעק־שלעזינגער, מאקס זמיגראד, יעזשי פירסטענבערג, וועניא באָיארסקי, ח. ח. שיוועק, אישעק בירנצווייג, מ. קארנפעלד, א״אנד.

אין יאר 1921 הויבט שוין אָן די פוטבאל־סעקציע ארויסצוטרעטן עפנטלעך. אין דעם זעלביקן יאר עפנט דער "הכח" דעם ערשטן אין בענדין פוטבאל־פּאלץ [פּלאץ],אויף שטשיביכעס פעלדער. דעמאלט האט שוין די פוטבאל־סעקציע פון "הכח" א נאמען און א סך "קיביצער". די ערשטע פוטבאל־מאנשאפט פון "הכח" איז באשטאנען פון
פאלגנדיקע מיטגלידער: יוסף בראמא, יידל רעכניץ, מאָניעק בירנצווייג, בענדעט קארנפעלד, וואלף פראכטצווייג, גאלדמאן, מאניעק זמיגראָד, מאקס זמיגראָד, ח. ח. שיוועק, יידל שיוועק, מעלאך און יורא
אין יאר 1924, אין צוזאמענהאנג מיטן 10 יעריקן יובילייי פון "הכח", ווערט אויך געפייערט די דערעפענונג פון נייעם ספּארט־פּלאץ (גוטמאנס פּלאץ), וועלכער איז שוין פיל באקוועמער און אויך בעסער איינגעארדנט. צו די ארבעט ביי אופבויען דעם ספּארט־פּלאץ, איז ווערבירט געווארן א גרויסע צאל "הכח"־מיטגלידער.

אנגעפירט מיטן "הכח" האבן צו יענער צייט: פּרעזעס ש. פירסטענבערג, ד״ר רעכטשאפט, יעקב ליכטענשטיין, וויצעק שווייצער, ד״ר רעכטמאן, פנחס שטערנפעלד, פּאדלינסקי, ח. באזשיקאווסקי,פּ. בארענבלאט א״אנד.
די יארן 1926-1928 געהערן נישט צו דער גלאנץ־עפּאכע פון "הכח". אַחוץ וואס די פוטבאל־מאנשאפט האט זיך אין יענער צייט דערווארבן די מייסטערשאפט אין טשענסטאכאווער־קרייז און א ביסל גימנאסטיק אין די אייגענג לאקאלן איז מער גארנישט געלייסטערט געווארן.

צו דעם שלעכטן מצב האט גענומען א סוף אין יאר 1929, ווען צו דער ארבעט איז צוגעטרעטן א גאנץ נייע פארוואלטונג, אין וועמענס שפּיץ ס'האט זיך געפונען ד״ר רעכטמאן (פארזיצער), אברהם קראמאלאווסקי (וויצע־פארזיצער), שלמה ראזענבלום, (זעקרעטאר), משה העלבערג, (קאסירער), די ברידער באזשיקאווסקי, צינע
ווינער, פּסח בארענבלאט, יעקב מאנטאג, משה פּלעסנער, די ברידער י. און ם. ליכטנשטיין, אברהם גאלד, משה לאסקער, און אהרון זיסקינד. במשך פון א קורצע צייט האט די פארוואלטונג באוויזן צו סאנירן די פינאנסן און צו פארגרעסערן די צאל מיטגלידער פון 180 אויף 700.
די רייען פון די טורנער האבן זיך פילפאכיק פארגרעסערט אונטער דער ענערגישער לייטונג פון די ברידער באזשיקאווסקי. צוליב דער אומגעהויערער פרעקווענץ־פארגרעסערונג, הויבן אן די זאלן פון "הכח" ענג צו ווערן פאר דו גרויסע מאסן טורנער.

צו יענער צייט האבן ביים "הכח" עקזיסטירט פאלגנדיקע סעקציעס, וועלכע האבן אויזגעצייכנט
.פונקציאנירט: די ראווערן־סעקציע געפינט זיך אונטער דער לייטונג פון צינע ווינער
די פוטבאל־סעקציע פירט איר טעטיקייט אונטער דער אויפזיכט פון פ. בארענבלאט און די ברידער
ליכטענשטיין. מיט די סעקציעס: קויש־און האנטבאל, לייכטאטלעטיק פירט און: אינזש. טאדעק
.אינוואלד, משה פּלעסנער און משה לאסקער

אין דער שפּיץ פון דער טענים־סעקציע שטייט אברהם קראמאלאווסקי. מיט דער פינג־פאנג־סעקציע
פירט אָן משה העלבערג. די באָקסער־סעקציע ווערט געלייטעט דורך ארטור ווינער און אברהם
.וואראצלאווסקי
מיט דער גליטשער־סעקציע פירן אן יעקב ליכטענשטיין און יעקב מאנטאג. א דאנק דער ענערגיע |87|
פון דער דעמלסטיקער פארוואלטונג, וועלכע האט נישט פארנאכלעסיקט קיין שום ספּאָרט־גענביט און
באמיט זיך וואס אמאל מער צו פארצווייגנן איר טעטיקייט, איז אויך געשאפן געווארן דער "הכח"־
אָרקעסטער. צו דעם צווועק האָט די פארוואלטונג אַסיגנירט 2000 גילדן. דער אָרקעסטער האָט זיך אין
אנפאנג געפונען אונטער דער לייטונג פון אברהם קראָמאָלאָווסקי און שפּעטער ווערט ער אָנגעפירט
דורך שלמה ראזענבלום. דער ארקעסטער באווייזט דורך א קורצע צייט צו מאכן ריזיקע פאָרשריט, און
אין יאר 1933 ווערט ער אוסגעקליבן דורך וועלט־פארבאנד "מכבי" אָנטייל צו נעמען אין דער ווינטער
."מאכאביאדע" אין זאקאפּאנע, וועלכע האָט זיך אגב זער גוט איינגעגעבן
דער ארקעסטער געפינט זיך דעמאלט אונטער דער לייטונג פון קאפּעלמייסטער יצחק בארענבלאט. אין
יאָר 1930 פייערט דער "הכח" זיין 15 יעריקן יובילי, וועלכער איז געווען א רעוואלאציע פאר אלע
אנטיילנעמער. די פייערונגען האָבן געדויערט 3 טעג און זענען געווען פארזען מיט א פארשידנארטיקן
.פראגראם

צו דעם צווועק איז דערשינען א ספּעציעלע ביילאגע צו דער "זאגלעמביער צייטונג" וועלכע איז געווען
געווידמעט דער 15 יעריקער טעטיקייט פון "הכח" און וו׳ ס'האבן זיך באטיליקט: פּרעזעס פירסטענבערג,
ד״ר רעכטמאן, ד״ר ערווין מעכנער (ביליץ), רעד. שמעון ראָטענבערג, יאקוב ערליך, רעד. ש.
.לעווקאוויטש, שלמה ראָזענבלום א״אנד
אַחוץ די פארײנען פון זאגלעמביע, האָבן איו די פייערונגען אנטייל גענומען די "מכבי"־פארײנען פון
פאלגנדיקע שטעט: לעמבערג, קראָקע, טשעשין, ביליץ, דזעדזשיץ, קזשאנוּוו, כאָזשוּוו, טשענסטאכאוו,
.אלקוש, וויערושאוו און אויך פון אנדערע שטעט

אויסער דעם זענען געווען פארטרעטן דעלעגאטן פון די "מכבי"־פארבאנדן: בערלין, וואַרשע, קראקא און
ביליץ. דער " הכח" איז געווען פארטרעטן אויף ביידע "מכביאדעס" אין ארץ ישראל דורך דעם טויערמאן
.נתן נוּנבערג
די פארוואלטונג האָט מיט קליינע ענדערונגען, אָנגענאלטן ביזן יאָר 1933. זייט יאר 1933 הויבט זיך אן צו
מערקן א לאנגזאמע ירידה אין דער טעטיקייט פון "הכח". דער מצב פארערגערט זיך אויף אזוי וויט אז אין
אויגוסט 1936 איז דער "הכח" געצוונגען צו פארלאָזן זיין לאָקאל. דעם
קריטישן קולמינאציע־פונקט דערגרייכט דער "הכח" אין ווינטער 1937, דעמאלט דראט דער
.געזעלשאפט א פולשטענדיקן פונאנדערפאל
ס'דארף גלייכצייטיק באמערקט ווערן אז טראץ די פארשידענע שווריקייט, האָבן די פארוואלטונגען אין
די יאָרן 1933-1937 אלץ געטון, אז די טעטיקייט פון "הכח" זאָל נישט געצלעך פּאראליזירט ווערן. א

דאנק דעם האָבן א געוויסע צאַל סעקציעס ווייטער געפירט די ארבעט און אנטייל גענומען אין .פארשידענע מייסטערשאפטן, וו֫ זיי האבן דערגרייכט שיינע רעזולטאטן און אפילו ערשטע פלעצער דער אנשטאַנענער קאטאסטראפאלער מצב האט אבער נישט צו רו֫ געלאזט די "געשווי֫רענע" "הכח"־ טוער, וועלכע האָבן בשום אופן נישט געוואָלט שלוס מאכן מיטן געדאנק, אז אזא וויכטיקע אינסטיטוציע זאָל ליקווידירט ווערן. און דעריבער האָבן זיי אויף אַ באראטונג באשלאָסן צו רופן אן אלגעמיינע פארזאמלונג אויף

דעם 22־טן דעצעמבער 1937. אין דער פארזאמלונג האבן אנטיילגענובען [אנטיילגענומען] א פאָר .הונדערט פערזאָן, וועלכע האָבן באשלאסן, אז דער "הכח" מוז אומבאדינגט צוריק אויפגעלעבט ווערן ס'איז אויסגעוויילט געוואָרן א סאנירונגס־קאָמיטעט מיט ד״ר א. רעכטשאפט אלס פארזיצער, (וועלכער האָט הינטער זיך א 10יעריקע "הכח"־טעטישקייט), אינש. ט. אינוואלד (וו. פארזיצער), מ. סערצאזש קאסירער), ל. באזשיקאווסקא (סעקרעטארין), ה. הירש, פ. בארענבלאט, מ. פלעסנער, ד״ר ס. .לאנדפיש און ר. לאכמאן

די אויפגאבע פון ניי־אויסגעוועלטן קאמיטעט איז: געזונט צו מאכן די פינאנסיעלע פארהעלטנישן, צו ברענגען אין באוועגונג אלע סעקציעס און צו פארשארפן פאר דער געזעלשאפט אן אַנטשפרעכנדיקן .לאָקאל

בעת מיר פארענדיקן די שורות, ארבעט דער קאמיטעט זייער אינטענסיוו און ס'איז מעגלעך, אז וועט די ווערטער וועלן דערגיין צום לעזער, וועט שוין דער "הכח" באזיצן אן אייגענעם לאקאל און אַ ספאָרט־ .שטאדיאָן

Übersetzung (Deutsch)

Der Turn- und Sportverein „Hakoah“

Am 22. März 1913 versammelte sich eine Schülergruppe der Handelsschule unter der Führung von Yakub Erlikh in Brukners Wohnung am „Kordon“[1] zu einer geheimen Beratung über die Gründung einer jüdischen Sportgruppe in Będzin[2].

Dieser historischen Sitzung verdankt der besagte Sportverein nicht nur den Namen „Hakoah“, sondern vermutlich auch sein gesamtes Fortbestehen.

Zugegebenermaßen nahmen die Gründer damals ein großes Risiko auf sich, da das Regiment der brutalen zaristischen „Peitsche“ jegliche Gesellschaftliche Aktivität untersagte.

Die besagte Gruppe machte vor keiner Gefahr Halt und legte den Grundstein für den ersten jüdischen Turn- und Sportverein in Zagłębie[3] (der Dritte im ehemaligen Kongresspolen).

Daher gestaltete sich die Gruppenaktivität äußerst schwierig. Die Trainingseinheiten fanden abends mit selbst erstellten, äußerst primitiven Geräten statt und dies auch nur in den Sommermonaten. Aufgrund der herrschenden Verhältnisse im jüdischen Gesellschaftsleben wurden nur Männer zum Turnunterricht zugelassen, obwohl seitens der Frauen auch eine große Dringlichkeit bestand. Obgleich die Arbeit streng konspirativ ausgeführt wurde, konnte sich die Gruppe zügig erweitern und die Zahl der Mitglieder stieg von 13 auf 72. Die erste Turngruppe bestand aus Yakub Erlikh, Avrom Goldmints, Hertsberg, Leybish Pasternak, F. Lederman, Yoysef Klaynman, Artur Viner

Artur Viner

Artur (Artush) Viner (1896–?), Maler, Turner und Zionist, wurde in Będzin geboren. Während des polnisch-russischen Krieges wurde er in die polnische Armee eingezogen, konnte sich aber nach Breslau (Wrocław) absetzten. Dort war er als Sportlehrer in der jüdischen Gemeinde aktiv. Später zog es ihn zum Kunststudium nach München und Wien. Seine Bilder wurden u. a. in New York ausgestellt. Dort war er Komitee-Mitglied seiner Landsmannschaft.

[4], Brukner, Avrom Kokotek-Shlezinger, A. M. Rotenberg, Avrom Blekhman, Yankev Zauberman und Shabse Anzlovitsh.

Am 1. Februar 1914 veranstaltete der Lodzer „Makkabi“[5] ein Turnfest, zu dem eine Gruppe aus Będzin delegiert wurde, die aus Yakub Erlikh, Artur Viner, Brukner, Klaynman und Pasternak bestand. Die Gruppe schnitt beim Turnfest äußerst erfolgreich ab und kehrte mit dem Wunsch nach einer breiteren, energischeren Arbeit zurück. Die Mitglieder machten sich

an die Aufgabe, die gesamte jüdische Jugend für die Leibeserziehung zu begeistern und diese zu organisieren. Die Arbeit führte dazu, dass die Körperkultur unter der jüdischen Jugend von Tag zu Tag zunahm und diese nicht mehr im Verborgenen stattfinden konnte. Folglich sahen sich die Verantwortlichen gezwungen, Wege zu finden, um den Verein legalisieren zu lassen.

Somit wurden die Statuten des Vereins erstellt, die von Salomon Gutman, Dr. Vasertsvayg, Isidor Sertsazh und Eliezer Rubinlikht

Eliezer Rubinlikht

(1881–1943), Papiergroßhändler, Politiker und Sozialaktivist, stammte aus Łowicz. In Będzin trat er durch seine sozialen, kulturellen und politischen Aktivitäten in Erscheinung. Er war als parteiloser im Stadtrat aktiv. Er wurde im Ghetto Będzin erschossen.

[6] unterzeichnet wurden. Jedoch lehnte der Piotrkówer Gouverneur die Statuten ab. Erst durch die Fürsprache einer „wichtigen Person“ aus Piotrków und einer kleinen Summe Bestechungsgeldes, wurde „Hakoah“ am 7. Mai 1914 vom russischen Regime legalisiert. Die offizielle Gründungsversammlung fand am 12. Juli 1914 im Saal „Harmonie“ unter dem Vorsitz von Dr. |85| Vasertsvayg und unter großer Beteiligung der jüdischen Jugend von Będzin statt. Doch dem ersten Vorstand war kein langes Leben beschieden, denn einen Monat später brach der Erste Weltkrieg aus, und die Depression, die die gesamte jüdische Gesellschaft beherrschte, vereinnahmte auch den „Hakoah“. Erst später, als sich das Leben zu „normalisieren“ begann, nahm der „Hakoah“ seine Tätigkeit wieder auf und verfügte bereits im Jahr 1915 über einen eigenen Standort im Haus von D. Zmigrod. Doch dies währte nicht lange, denn nach kurzer Zeit überfiel die deutsche Gendarmerie den Turnsaal, während Yakub Erlikh eine Mädchengruppe unterrichtete, und nahmen ihn in Haft; gleichzeitig versiegelten sie auch den Saal. Die Tätigkeit wurde daher wiedereingestellt und eine neue „Serie“ der Legalisierung begann. Wenn man im Archiv von „Hakoah“ aus dieser Zeit stöbert, muss man einfach die Energie von Yakub Erlikh bewundern, der sehr viel Mühe und Zeit in diese Institution steckte; er machte vor keiner Schwierigkeit halt, arbeitete Tag und Nacht und widmete seine ganze Energie dem „Hakoah“.

Die deutsche Besatzungsmacht wollte den „Hakoah“ auf keinen Fall legalisieren. Yakub Erlikh überschüttete buchstäblich die deutsche „Kreisleitung" sowie auch die „Zionistische Vereinigung“ in Berlin mit Briefen, um zu erreichen, dass sie bei der deutschen Regierung zugunsten von „Hakoah“ intervenierten. Seine Arbeit war von Erfolg gekrönt, und, nachdem die deutsche „Kreisleitung“ Erlikh mehrfach verhört hatte, wurde der Verein am 23. Dezember 1916 wieder zugelassen.

Selbst bis dahin hatte der „Hakoah“ seine Arbeit keinen Moment unterbrochen, da er für die

Hebräische Kulturgesellschaft „Ivria“ die Leibeserziehung der jüdischen Jugend übernahm, die zu dieser Zeit aktiv war.

Allerdings zwangen die Konflikte zwischen den Vorständen von „Ivriah“ und „Hakoah“, die sowohl wirtschaftlicher als auch kultureller Natur waren, wie z.B. die Bedingung, dass alle Mitglieder von „Hakoah“ die hebräische Sprache lernen mussten usw., die „Hakoahaner“, wieder unabhängig zu werden.

Am 30. Dezember 1916 fand die Generalversammlung des wiederbelebten „Hakoah“ statt, auf der ein Vorstand gewählt wurde; dieser bestand aus D. M. Rotner als Vorsitzenden, Yakub Erlikh, Motl Gold, Yisrolik Blumenfrukht, Avrom Kokotek-Shlezinger, Romek Rekhtman

Romek Rekhtman

Ruven (Romek) Rekhtman arbeitete für die „Zagłębier Zeitung“.

[7] und anderen. Der Vorstand arbeitete mit kleinen Änderungen bis 1920. Er stand auf einer angemessenen Höhe und leistete Großes, denn die Jahre 1915-1918 gehören zweifellos zur glänzenden Ära der „Hakoah“-Aktivität unter der jüdischen Jugend von Będzin.

In dieser Zeit gelang es dem „Hakoah“, die Idee der Leibeserziehung unter der jüdischen Jugend in großer Zahl zu verbreiten. Scharen von jungen Männern und Mädchen mit krummen Rücken und blassen Gesichtern strömten in die Räumlichkeiten des „Hakoah“, um ihre Gesichtsfarbe wiederzuerlangen und ihre Muskeln zu stärken. Und die Arbeit trug Früchte: Am 12. August 1917 nahm „Hakoah“ in Częstochowa an einem Wettbewerb[8] teil, |86| auf dem Artur Viner, Avrom Kokotek-Shlezinger, Yekheskl Bozhikovski und andere besonders hervorstachen.

Im selben Jahr, während der prachtvollen Schau des Hakoah-Kaders in Wojkowice, erfolgte die Enthüllung der Vereinsfahne. Diese prachtvollen Turnfeste waren ein Kapitel für sich, die mehrfach wiederholt wurden und für die es jedes Mal nicht genügend Tickets gab. In den Jahren 1916-17 wurden auch Kurse über Hygiene und Anatomie durchgeführt, die von den Ärzten Weinzieher

Weinzieher

Dr. Salomon Weinzieher (1869–1943), Arzt, Politiker, Philanthrop und Sozialaktivist, stammte aus Białystok und ließ sich Ende des 19. Jahrhunderts in Będzin nieder. Er stammte aus einer assimilierten Familie und sprach Polnisch. Weinzieher war polnischer Nationalist, arbeitete aber auch mit Zionisten zusammen. Unter deutscher Besatzung im Zuge des Ersten Weltkriegs war er im Stadtrat tätig. In der Zweiten Polnischen Republik war er im Sejm aktiv. Er starb 1943 in Auschwitz.

[9], Vasertsvayg und Rekhtshaft geleitet wurden. Der „Hakoah“ erhielt vom ehemaligen deutschen Schulinspektor auch das Recht, in den Schulen und Chadarim, zu welchen der „Hakoah“ seine Trainer sandte, obligatorisches Turnen einzuführen.

Yakub Erlikh wandte sich wegen eines Trainers für den „Hakoah“ an den deutschen General Krewel , dem Befehlshaber der Streitkräfte im Rayon Zagłębie. Die militärische Führung sandte den Feldwebel Decker , der hierfür die hebräische Kommandosprache gelernt hatte. Allerdings ging „Hakoah“ den Auseinandersetzungen nicht aus dem Weg, die sich um die Sprachenfrage, die Mitgliedschaft im Weltverband „Makkabi“[10] und die blauweiße Flagge rankten.

Die Diskussionen auf den allgemeinen Mitgliederversammlungen im Saal „Harmonie“ zogen sich über die Jahre 1916 bis 1917. Die Opposition wurde von den Stud.[11] Kh. Perel, Yankev Shvaytser, Yekhiel Kornfeld, Betsalel Berkovitsh, Salek Traub und anderen angeführt.

Im Jahr 1917 wurde ein Kompromiss angenommen, wonach „die blauweiße Flagge weder als Nationalflagge noch als Flagge des Vereins betrachtet werden sollte“.

Auf einer späteren Generalversammlung forderte die Opposition auch, den Magen David[12] von der Flagge zu entfernen, was die Generalversammlung ablehnte.

In der „Sprachenfrage“ wurde ein „eisernes Gesetz“ angenommen, welches „Jiddisch, Hebräisch und Polnisch“ zuließ.

Neben der Gymnastik gab es auch eine aktive Fahrradabteilung und eine Musikabteilung. Im Orchester wirkten Yankev Viner, Shabse Anzlovitsh, Mendl Koner, Natan Gutman, Dovid Erlikh, Herman Psherovski, Pinkus Goldmints, Motl Rotenberg

Motl Rotenberg

Mortkhe Berish Rotenberg (1903–1942?) wurde in Będzin geboren. Er war ein Bruder von Avrom Shimen Rotenberg. Mortkhe war in der Linken Poale Zion aktiv. 1925 lebte er in Tel Aviv, kehrte aber in seine Heimatstadt zurück und betätigte sich im Stadtrat. 1942 wurde er in ein Konzentrationslager deportiert.

[13], Yitskhok Molokh, Salek Traub, Romek Rekhtman und andere mit.

Lange Zeit wurde das Orchester von Salek Taub geleitet, später von den Direktoren Kogan und Ackermann (einem deutschen Orchesterleiter). Das Orchester nahm an mehreren Ausflügen, Turnfesten und auch an einer Reihe von öffentlichen Konzerten teil. Durch die Initiative von A. Kokotek-Shlezinger wurde auch eine eigene Krankenkasse eingerichtet.

Im Oktober 1918 wurde auch eine Fußballabteilung geschaffen, die ebenfalls von Kokotek-Shlezinger geleitet wurde. Zu den Pionieren des jüdischen Fußballs in Będzin gehörten A.

Kokotek-Shlezinger, Maks Zmigrod, Yezhi Firstenberg, Venya Boyarski, Kh. Kh. Shivek, Ishek Birntsvayg, M. Kornfeld und andere.

Im Jahr 1921 trat die Fußballabteilung erstmals öffentlich in Erscheinung. Im selben Jahr eröffnete „Hakoah“ auf den Feldern von Szczebrzeszyn[14] den ersten Fußballplatz. Die Fußballabteilung von „Hakoah“ hatte damals schon einen guten Ruf und viele „Kibitser“

„Kibitser“

Zuschauer mit ungewollten Ratschlägen.

. Die erste Fußballmannschaft des „Hakoah“ bestand aus folgenden Mitgliedern: Yoysef Brama

Yoysef Brama

 (Lebensdaten unbekannt) wurde vermutlich in der Shoah ermordet.

, Yidl Rekhnits, Monyek Birntsvayg

Monyek Birntsvayg

(Lebensdaten unbekannt) lebte zuletzt in Israel.

, Bendet Kornfeld, Volf Frokhtsvayg, Goldman, Monyek Zmigrod, Maks Zmigrod

Maks Zmigrod

 (Lebensdaten unbekannt) lebte zuletzt in Frankreich.

[15], Kh. Kh. Shivek, Yidl Shivek, Melakh

Melakh

 (Lebensdaten unbekannt) wurde vermutlich in der Shoah ermordet.

[16] und Yura

Yura

(Lebensdaten unbekannt) wurde vermutlich in der Shoah ermordet.

.

Im Jahr 1924 wurde anlässlich des 10-jährigen Bestehens von „Hakoah“ die Eröffnung eines

neuen Sportplatzes (Gutmans Platz) gefeiert, der wesentlich komfortabler und auch besser ausgestattet war. Eine große Anzahl von „Hakoah“-Mitgliedern wurde für den Bau des Sportplatzes rekrutiert.

Während dieser Phase bestand die Führung des „Hakoah“ aus dem Präsidenten Sh. Firstenberg

Sh. Firstenberg

Shimen Firstenberg, Philanthrop, Sozialaktivist und Zionist, wurde in Opatov (Kielce) geboren und zog mit seiner Frau, einer Sozialaktivistin, Anfang des 20. Jahrhunderts nach Będzin, wo er sich als Geschäftsmann betätigte. Er war Inhaber mehrerer Fabriken in Schlesien und Umgebung. Viele seiner Angestellten und Arbeiter waren Juden, darunter einige Chalutzim (Pioniere). Am gesellschaftlichen und politischen Leben nahm er regen Anteil und war in zahlreichen Organisationen vertreten (u. a. in der jüdischen Gemeinde, in der Jewish Agency, im Stadtrat 1927–1930 sowie als Präsident des Hakoah). Er war Patron der Yavne-Schule. Nach Ausbruch des Zweiten Weltkriegs flüchteten die Firstenbergs zunächst nach Lemberg (damals poln. Lwów, heute ukrain. Lviv) und 1941, aus Angst vor den Sowjets, nach Warschau. Von dort wurden sie über Bergen-Belsen an einem unbestimmten Vernichtungsort gebracht.

[17], Dr. Rekhtshaft, Yankev Likhtenshtayn, Vitsek Shvaytser, Dr. Rekhtman, Pinkhes Shternfeld, Podlinski, Kh. Bozhikovski, F. Berenblat und anderen.

Die Jahre 1926-1928 zählen nicht zur glanzvollen Ära des „Hakoah“. Die Leistungen beschränkten sich auf die Erringung der Fußballmeisterschaft im Kreis Częstochowa sowie ein wenig Gymnastik in den eigenen Räumen.

Die schlechte Situation endete 1929, als ein völlig neuer Vorstand seine Arbeit aufnahm, an dessen Spitze Dr. Rekhtman (Vorsitzender), Avrom Kromolovski (stellvertretender Vorsitzender), Shloyme Rozenblum (Sekretär), Moyshe Helberg (Schatzmeister), die Brüder Bozhikovski, Tsine Viner, Pesakh Berenblat, Yankev Montag, Moyshe Plesner, die Brüder Y. und M. Likhtenshtayn, Avrom Gold, Moyshe Lasker und Orn Ziskind standen. In kurzer Zeit gelang es dem Vorstand, die Finanzen zu sanieren und die Zahl der Mitglieder von 180 auf 700 zu erhöhen. Unter der tatkräftigen Leitung der Gebrüder Bozhikovski wurde die Turnriege immer zahlreicher. Aufgrund der immensen, stetigen Vergrößerung, wurden die Räume des „Hakoah“ für die großen Turniere allmählich zu eng.

Derweil wies der „Hakoah“ folgende Abteilungen auf, die hervorragend arbeiteten: Die Fahrradabteilung, unter der Leitung von Tsine Viner. Die Fußballabteilung, geleitet von P. Berenblat und den Gebrüdern Likhtenshtayn.

Die Basketball- und Handballabteilung sowie Leichtathletik, geleitet vom Ing.[18] Tadek Invald, von Moyshe Plesner und Moyshe Lasker. Avrom Kromolovski stand an der Spitze der Tennisabteilung. Moyshe Helberg leitete die Tischtennisabteilung. Die Boxabteilung wurde von Artur Viner und Avrom Vrotslovski geleitet. |87| Yankev Likhtenshtayn und

Yankev Montag leiteten die Eislaufabteilung. Das „Hakoah“-Orchester entstand dank der tatkräftigen Unterstützung des ehemaligen Vorstandes, der keinen Bereich des Sports vernachlässigte und sich bemühte, seine Aktivitäten noch weiter auszubauen. Hierfür stellte der Vorstand 2.000 Gulden zur Verfügung. Zu Beginn stand das Orchester unter der Leitung von Avrom Kromolovski, später wurde es von Shloyme Rozenblum geleitet. Das Orchester machte in kurzer Zeit enorme Fortschritte und wurde 1933 vom „Makkabi“-Weltverband ausgewählt, um an der winterlichen „Makkabiade“ in Zakopane teilzunehmen, die übrigens sehr erfolgreich war.

Damals stand das Orchester unter der Leitung des Orchesterdirektors Yitskhok Berenblat.

Im Jahr 1930 feierte der „Hakoah“ sein 15-jähriges Jubiläum, welches für alle Beteiligten einen Umbruch darstellte. Die Feierlichkeiten dauerten drei Tage und waren mit einem abwechslungsreichen Programm versehen. Daher wurde eine Sonderbeilage in der „Zagłębier Zeitung“[19] veröffentlicht, die dem 15-jährigen Bestehen von „Hakoah“ gewidmet war und an der Präsident Firstenberg, Dr. Rekhtman, Dr. Ervin Mekhner (Bielitz), Red.[20] Shimen Rotenberg

Shimen Rotenberg

Avrom Shimen Rotenberg (1894–1943) wurde in Będzin als Sohn einer Familie aus der jüdischen Mittelschicht hineingeboren. Alle Kinder waren in diversen jüdischen Organisationen aktiv. Rotenberg erfuhr eine traditionelle Erziehung und lernte in der Zwischenkriegszeit am YIVO in Wilno (Jidd. Vilne, heute Vilnius). Nach seiner Rückkehr nach Będzin wirkte er bei der „Zagłębier Zeitung“ und publizierte auch in der amerikanischen, jiddischen Presse. Rotenberg engagierte sich auch in der Politik. Er wurde 1943 nach Auschwitz deportiert und dort ermordet.

[21], Yakub Erlikh, Red. Sh. Levkovitsh, Shloyme Rozenblum und andere mitwirkten.

Neben den Verbänden aus Zagłębie nahmen die „Makkabi“-Verbände aus den Städten Lemberg[22], Krakau[23], Cieszyn, Bielitz[24], Dziedzice, Chrzanów, Czchów, Częstochowa, Olkusz, Wieruszów und anderen Städten Teil.

Außerdem waren Delegierte der „Makkabi“-Verbände aus Berlin, Warschau, Krakau und Bielitz anwesend. Der „Hakoah“ wurde bei beiden „Makkabiaden“ in Erets Yisroel[25] durch den Torwart Nosn Nunberg vertreten.

Der Vorstand blieb bis 1933 mit kleinen Änderungen bestehen. Im Jahr 1933 wurde ein langsamer Rückgang der Tätigkeit des „Hakoah“ spürbar. Die Situation verschlimmerte sich bis „Hakoah“ im August 1936 gezwungen wurde, seine Räumlichkeiten zu verlassen. Im Winter 1937 erreichte „Hakoah“ den kritischen Höhepunkt, dem Verein drohte der völlige Zusammenbruch.

Gleichzeitig sollte erwähnt werden, dass der Vorstand trotz der verschiedenen Schwierigkeiten in den Jahren 1933-1937 alles tat, um die Aktivitäten von „Hakoah“ nicht völlig zum Erliegen zu bringen. Dadurch konnten einige Abteilungen ihre Arbeit fortsetzen und an verschiedenen Meisterschaften teilnehmen, auf denen sie gute Ergebnisse erzielten und sogar erste Plätze belegten. Doch die sich zuspitzende, katastrophale Situation ließ den „geschworenen“ „Hakoah“-Mitarbeitern keine Ruhe, die sich keineswegs mit dem Gedanken abfinden konnten, dass eine so wichtige Institution liquidiert werden sollte. Und deshalb wurde nach reiflicher Überlegung beschlossen, für den 22. Dezember 1937 eine Generalversammlung einzuberufen. An dieser Versammlung nahmen einige hundert Personen teil, die beschlossen, dass der „Hakoah“ auf jeden Fall wiederbelebt werden müsse.

Es wurde ein Sanierungsausschuss gewählt mit Dr. A. Rekhtshaft als Vorsitzendem (der 10 Jahre „Hakoah“-Tätigkeit vorwies), Ing. T. Invald (stellvertretender Vorsitzender), M. Sertsazh (Schatzmeister), L. Bozhikovska (Sekretärin), H. Hirsh, P. Berenblat, M. Plesner, Dr. S. Landfish und R. Lakhman.

Die Aufgabe des neu gewählten Komitees besteht darin, die finanzielle Situation der Bewegung zu verbessern, alle Sektionen zu mobilisieren und einen geeigneten Standort für diese Gesellschaft zu schaffen. Während wir diese Zeilen fertigstellen, arbeitet das Komitee sehr intensiv, und es ist möglich, dass, wenn diese Worte den Leser erreichen „Hakoah“ über ein eigenes Gebäude und ein Sportstadion verfügt.[26]

Fußnoten

1. Festung. ↥
2. Będzin (Jidd.: Bendin) gelangte im Zuge der dritten Teilung Polens 1795 unter preußische Herrschaft. Infolge des Wiener Kongresses 1815 kam die Stadt unter russische Herrschaft (Kongresspolen). Ende des 19. Jahrhunderts erlebte sie einen wirtschaftlichen Aufschwung an dem auch die jüdischen Einwohner partizipierten. In den 1920er Jahren stellten sie die Mehrheit der Bevölkerung. Das jüdisch-kulturelle Leben florierte und zeigte sich u. a. in der jüdischen Presse und im Bildungswesen. Die Zionisten waren in den 1920er und 1930er die stärkste politische Kraft in Będzin. Mit Beginn des Zweiten Weltkriegs wurde die Stadt von der Wehrmacht okkupiert und die Synagoge sowie jüdische Wohnhäuser niedergebrannt. Zwischen Mai 1942 und August 1943 wurde die jüdische Bevölkerung mehrheitlich nach Auschwitz deportiert. In der frühen Nachkriegszeit war Będzin ein wichtiges jüdisches Siedlungszentrum in Oberschlesien. Heute weist die Stadt eine überschaubare jüdische Einwohnerschaft auf. Vgl. Wodziński, Marcin: Będzin, YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe, 14 July 2010, URL: https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/bedzin (05. Juli 2022). ↥
3. Zagłębie ist eine bedeutsame Industrieregion in Katowice, in welcher auch Będzin liegt. ↥
4. Vgl. O. A.: Artur (Artush) Viner, in: Yitskhok Rapoport (Hg.): Pinkes Zaglembye [Notizbuch Zagłębie], Tel Aviv 1972, S. 273–274, URL: https://www.yiddishbookcenter.org/collections/yizkor-books/yzk-nybc314156/rapaport-izaak-pinkes-zaglembye (16. August 2022). ↥
5. Makkabi Lodz gründete sich im Zuge der deutschen Besatzung Kongresspolens während des Ersten Weltkriegs. Vgl. Jacobs, Jack: Die Politik der jüdischen Sportbewegung in Polen zwischen den Weltkriegen, in: Michael Brenner / Gideon Reuveni (Hg.): Emanzipation durch Muskelkraft. Juden und Sport in Europa, (=Jüdische Religion, Geschichte und Kultur, Bd. 3), Göttingen 2006, S. 97–98. ↥

6. Vgl. D. L.: Eliezer Rubinlikht. (Farzitser fun der kehile, vitse-prezes fun shtat-rat) [Eliezer Rubinlikht. (Gemeindevorsitzer, Vizepräsident des Stadtrats)], in: Shtayn (Hg.) Pinkes Bendin [Notizbuch Bendin], URL: https://digitalcollections.nypl.org/items/46910a60-4f4f-0133-6ad0-00505686d14e/book (21. Juli 2022) S. 170–171, vgl. auch die abgedruckte Liste der erschossenen Personen im Ghetto, in: ebd., S. 342, URL: https://digitalcollections.nypl.org/items/46910a60-4f4f-0133-6ad0-00505686d14e/book (21. Juli 2022) und vgl. URL: http://www.bramacukermana.com/new/rubinlicht-eliezer-lajzer/ (21. Juli 2022). ↥

7. Vgl. Hampel, Mortkhe: „Zaglembyer tsaytung“ (a bisl geshikhte un zikhroynes fun a mitarbeter) [„Zagłębier Zeitung“ (Ein wenig Geschichte und Erinnerungen eines Mitarbeiters], in: Rapoport (Hg.): Pinkes Zaglembye [Notizbuch Zagłębie], S. 282–285, hier S. 282, URL: https://www.yiddishbookcenter.org/collections/yizkor-books/yzk-nybc314156/rapaport-izaak-pinkes-zaglembye (16. August 2022). ↥

8. Dies war der erste Wettkampf jüdischer Turn- und Sportvereine in Polen. Siehe hierzu das Veranstaltungsposter, URL: http://polishjews.yivoarchives.org/content/muscles-and-modernity-jewish-sports-poland-0 (21. Juli 2022). ↥

9. Vgl. Netzer, Shlomo: Weinzieher, Salomon, in: YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe, 4 November 2010, URL: https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Weinzieher_Salomon (21. Juli 2022) und vgl. Liver, Avrom: Dr. Salomon (Shloyme) Vayntsiher, in: Shtayn (Hg.): Pinkes Bendin [Notizbuch Będzin], S. 169–170, URL: https://digitalcollections.nypl.org/items/46910a60-4f4f-0133-6ad0-00505686d14e/book (21. Juli 2022). ↥

10. Der Weltverband Makkabi gründete sich 1921 in Karlsbad. ↥

11. Studenten. ↥

12. Gemeint ist der Davidstern. ↥

13. Vgl. Liv: Mortkhe Berish Rotenberg, in: Shtayn (Hg.): Pinkes Bendin [Notizbuch Będzin], S. 182, URL: https://digitalcollections.nypl.org/items/46910a60-4f4f-0133-6ad0-00505686d14e/book (16. August 2022). ↥

14. Szczebrzeszyn war von 1815 bis 1918 Teil Kongresspolens. Heute liegt die Stadt in der Woiwodschaft Lublin. ↥

15. Vgl. M. H.: „Hakoah“ haVinai veZisha Breitbard, in: Shtayn (Hg.): Pinkes Bendin [Notizbuch Będzin], 322, URL: <https://digitalcollections.nypl.org/items/46910a60-4f4f-0133-6ad0-00505686d14e/book (29. September 2023). ↥

16. Vgl. M. H.: „Hakoah“ haVinai veZisha Breitbard, in: Shtayn (Hg.): Pinkes Bendin [Notizbuch Będzin], 322, URL: <https://digitalcollections.nypl.org/items/46910a60-4f4f-0133-6ad0-00505686d14e/book (29. September 2023). ↥

17. Vgl. Hampel. M[ortkhe]: Shimen Firstenberg, in: Shtayn (Hg.): Pinkes Bendin [Notizbuch Będzin], S. 173–175, URL: https://digitalcollections.nypl.org/items/46910a60-4f4f-0133-6ad0-00505686d14e/book (16. August 2022). Shimen Firstenberg soll laut einer anderen Quelle 1879 in Zawichost geboren worden sein. Vermutlich wurde er im Jahr 1943 ermordet. Vgl. URL: http://www.bramacukermana.com/new/furstenberg-szymon-2/ (16. August 2022). ↥

18. Ingenieur. ↥

19. Von 1919 bis 1939 erschien die „Zagłębier Zeitung“ wöchentlich in Będzin. Ihr Gründer und Redakteur war der Journalist Leybish Shpigelman (1884–?) der in einem Dorf in Rzeżuśnia (Kielce) geboren wurde und aus einer chassidischen Familie stammte. Nach seiner traditionellen Erziehung studierte er europäische Sprachen und gab seit 1911 diverse Zeitungen heraus. Er starb in der Shoah. Vgl. Hampel, Mortkhe: „Zaglembyer tsaytung“ (a bisl geshikhte un zikhroynes fun a mitarbeter), in: Rapoport (Hg.): Pinkes Zaglembye [Notizbuch Zagłębie], S. 282–285, URL: https://www.yiddishbookcenter.org/collections/yizkor-books/yzk-nybc314156/rapaport-izaak-pinkes-zaglembye (16. August 2022). ↥

20. Redakteur. ↥

21. Vgl. O. A.: Avrom Shimen (Shimele) Rotenberg, in: Rapoport (Hg.): Pinkes Zaglembye [Notizbuch Zagłębie], S. 263–264, URL: https://www.yiddishbookcenter.org/collections/yizkor-books/yzk-nybc314156/rapaport-izaak-pinkes-zaglembye (21.07.2022). Siehe auch: D. L.: Avrom Shimen (Shimele) Rotenberg, in: Shtayn (Hg.): Pinkes Bendin [Notizbuch Będzin], URL: https://digitalcollections.nypl.org/items/46910a60-4f4f-0133-6ad0-00505686d14e/book (21. Juli 2022) S. 182 und vgl. auch URL: http://www.bramacukermana.com/new/rotenberg-abram-szymon-2/ (21. Juli 2022). ↥

22. Bereits 1901 gründete sich in Lemberg ein jüdischer Turnverein, der jedoch bald darauf seine Tätigkeit wiedereinstellte. 1905 etablierte sich ein neuer jüdischer Turnverein. Vgl. Geyer, Max: Die jüdische Turnbewegung in Galizien, in: Jüdische Monatshefte für Turnen und Sport. Organ der jüdisch-nationalen Jugendbewegung, 14 (1913), 6, S. 190–191, hier S. 191. ↥

23. Makkabi Krakau etablierte sich im Jahr 1907. Vgl. ebd. ↥

24. Der Jüdische Turnverein aus Bielitz-Biala gründete sich im Jahr 1896 und war der erste jüdische Turnverein in Österreich-Ungarn. ↥

25. Die 1. und 2. Makkabiaot (Pl. von Makkabia, dt. auch: Makkabiade) wurden 1932 und 1935 in Tel Aviv (Palästina) ausgetragen. Siehe hierzu auch: Kaplan, Ron: The Jewish Olympics. The History of the Maccabiah Games, New York 2015. ↥

26. Hakoah Będzin soll noch in den ersten Kriegsjahren aktiv gewesen sein. Im Jahr 2019 erfolgte eine Neugründung der Fußballmannschaft in Andenken an die Spieler, die in der Shoah ermordet wurden. Die Mannschaft spielt in der polnischen „Retro-Liga“, einer Liga einstmaliger polnischer Fußballvereine. Vgl. URL: https://www.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/sport/hakoach-bedzin.asp (17. August 2022) und vgl. URL: https://retroliga.com.pl/kluby/hakoach-bedzin/ (17. August 2022). ↥

Kommentar zum Yizkor-Buch-Aufsatz „Der turn un sport fareyn ‚hakoyekh‘“

Von Anke Hilbrenner ↗ und Lisa Reich ↗

Der vorliegende Aufsatz entstammt dem Yizkor-Buch „Pinkes Bendin“ und liegt in dieser Edition erstmalig in deutscher Übersetzung und kommentiert vor.

Erschienen ist dieser Beitrag im Gedenken an die jüdische Gemeinde Będzin, die in der Shoah vernichtet wurde. Das hier vorgestellte Yizkor-Buch erinnert an das Leben der jüdischen Bevölkerung der Stadt Będzin in der Industrieregion Zagłębie Dąbrowskie, die vor dem Ersten Weltkrieg zum Königreich Polen gehörte und 1918 Teil der Zweiten Polnischen Republik wurde. Die Geschichte der jüdischen Bevölkerung von Będzin reicht bis in das Mittelalter zurück. Die wenigen ortsansässigen Juden betrieben vor allem Handel und Geldverleih. Im 19. Jahrhundert erlebte die Stadt aufgrund des Kohlebergbaus und der Stahlindustrie einen wirtschaftlichen Aufschwung, an dem auch die jüdische Bevölkerung teilhatte. Sie ließ eine neue Synagoge errichten und stellte Mitte der 1850er Jahre sie sogar die Mehrheit an der Stadtbevölkerung. Zu Beginn des 20. Jahrhunderts wurden in Będzin eine Reihe von Wohltätigkeits- oder kulturellen Vereinigungen gegründet und von den russischen Behörden zugelassen, da sie allgemein als politisch ungefährlich galten. Im Gegensatz dazu befürchtete die russische Obrigkeit bei Turnvereinen eine starke Tendenz zur Politisierung. [1]

Mit Beginn des Zweiten Weltkriegs besetzte die deutsche Wehrmacht die Stadt und brannte zahlreiche Häuser, in denen Jüdinnen und Juden lebten, sowie die Synagoge nieder. Diesem Verbrechen fielen bis zu 250 Menschen zum Opfer. 1940 wurde die jüdische Bevölkerung der Stadt sowie aus umliegenden Ortschaften und den angrenzenden oberschlesischen Gebieten wurde in ein zunächst offenes Ghetto gezwungen, von welchem aus die Menschen zwischen Mai 1942 und August 1943 insbesondere nach Auschwitz deportiert und dort ermordet wurden. Während dieser Zeit war im verlegten und schließlich geschlossenen Ghetto der jüdische Widerstand aktiv und wurde nach einem Aufstand von der Besatzungsmacht zerschlagen. Die letzten Insassen des Ghettos wurden 1944 nach Auschwitz deportiert. Die Sammlung von Erinnerungen der wenigen Überlebenden und ältere Dokumente von Jüdinnen und Juden aus Będzin trug A. Sh. Shtain zusammen und gab diese im Jahr 1959 in Tel Aviv heraus. Die Texte des Buches sind mehrheitlich in Jiddisch verfasst, daneben gibt es auch Einträge auf Hebräisch. Den enthaltenen Bericht über die Geschichte von Hakoah Będzin von der Gründung im Jahr 1913 bis ins Jahr 1938 verfasste Shloyme Rozenblum, der Sekretär dieses Turn- und Sportsvereins, noch vor Ausbruch des Krieges.

Beiträge wie dieser sind Erinnerungstexte, in denen die Überlebenden häufig dazu tendierten das Leben in ihren Ursprungsgemeinden in der Retrospektive zu idealisieren. Der überaus

persönliche Charakter sowie die Idealisierung der „alte haym“ sind somit Spezifika dieser Texte. Aufgrund des Mangels an anderen Überlieferungen sind sie wichtige Quellen für die Alltags- und Sozialgeschichte jüdischer Lebenswelten, die in der Shoah vernichtet wurden.

Manche Beiträge zeichnen vor dem Hintergrund der jüdischen Erfahrung im modernen Israel das Leben in der Diaspora gleichsam als notwendige Vorgeschichte. Aber jenseits dieser intentionalen Narrationen ermöglicht es vor allem die Mikroperspektive, lokale Ereignisse nachzuzeichnen, wie etwa hier die inoffizielle sportliche Tätigkeit in einem Verein in Będzin, der zumindest 1913 eben noch nicht von den Behörden zugelassen war.

Themen sind die Vereinsaktivitäten und die Mitgliederstärke unter den Bedingungen der Konspiration ebenso wie der Genehmigungsprozess bei den zarischen Behörden im Jahr 1914, der einen jüdischen Fürsprecher und den Einsatz von Bestechungsgeld erforderte. In Bezug auf die Mitgliedschaft stach Będzin hervor, wo anders als in Włocławek ↗ und Tomaszów ↗ „aufgrund der herrschenden Verhältnisse im jüdischen Gesellschafleben [zunächst, d. V.] nur Männer zum Turnunterricht zugelassen“ wurden (S. 84). Erst nach Zulassung des Vereins berichtet Rozenblum von einer Gymnastikstunde junger Mädchen (S. 85). Interessant ist aber auch die Zuordnung verschiedener Akteure zu sozialen oder Berufsgruppen. Der Verein wurde von jüdischen Schülern der Handelsschule gegründet, doch gehörten ihm auch Personen des öffentlichen Lebens an, unterstützen ihn finanziell oder ideell. Hierzu zählten Kulturschaffende ebenso wie auch polnisch-jüdische Politiker diverser Strömungen, wie etwa der polnische Nationalist Dr. Salomon Weinzieher oder Mortkhe Berish Rotenberg, Angehöriger der Linken Poale Zion.

Von besonderer Bedeutung sind auch die Diskussionen um die hebräische Kommandosprache oder die Vereinsfarben blau-weiß (S. 85).

Diese Themen, die sich mithilfe der Quelle sehr präzise nachzeichnen lassen, vermögen Auskunft darüber zu geben, welche Art von jüdischer Zugehörigkeit und Moderne, von den Gründungsmitgliedern des Vereins Hakoah verhandelt wurden – zumindest in der Erinnerung des Verfassers.

Der Text über den Hakoah Będzin öffnet zugleich den Blick über die Zäsur des Kriegsbeginns im August 1914 hinweg. Wie die meisten der im ersten Kapitel vorgestellten Akteur:innen, so machten auch die Athlet:innen in Będzin trotz des Krieges weiter. Während die alte Welt in Trümmern lag, musste auch die Frage nach Zugehörigkeit noch einmal neu gestellt werden: Was bedeutete es nun, jüdisch zu sein, während des Krieges und mehr noch in den neuen Nationalstaaten, die auf die untergegangenen Imperien in Ostmitteleuropa folgten? In den jüdischen Turn- und Sportvereinen ging die Diskussion über diese Frage nach Zugehörigkeit auch inmitten des Krieges und danach weiter.

Während des Ersten Weltkriegs und der deutschen Besatzung wurden dem erst kürzlich zugelassenen Hakoah zunächst einmal Restriktionen auferlegt. Im Allgemeinen bedeutete der Einmarsch deutscher Truppen in das russische Teilungsgebiet Polens für die jüdische Turn- und Sportbewegung einen enormen Aufschwung, wenn nicht sogar ihren eigentlichen Durchbruch.[2] Doch aus der Będziner Quelle erfahren wir, dass ein jüdischer Turn- und Sportverein dort nicht geduldet war und die Vereinsarbeit nach der Schließung des Turnsaals ihr vorläufiges Ende fand. Erst nach langwieriger Intervention bei den Besatzungsbehörden und zionistischen Organisationen in Deutschland konnte Hakoah seine Arbeit Ende des Jahres 1916 wieder aufnehmen.

Nach der erneuten Zulassung wuchs auch die Zahl der Mitglieder. Dies führt Rozenblum zum einen auf den Zulauf jüdischer Jugendlicher zum Hakoah und zum anderen auf die Erfolge bei den Turnfesten zurück, die trotz des Krieges abgehalten, aber auch in vielen Fällen überhaupt erst durch die neue Verwaltung ermöglicht wurden.

Der Arm des Vereins reichte nach der Genehmigung durch die deutschen Streitkräfte sogar bis in die jüdischen Schulen. Hakoah sah darin eine weitere Möglichkeit, seine Vorstellung von körperlicher Erziehung unter der jüdischen Jugend zu verbreiten. Körperliche Unzulänglichkeiten wie „krumme Rücken und blasse[..] Gesichter[..]“ sollten behoben und die Körper junger Mädchen und Jungen gestärkt werden (S.85). Rozenblum bezieht sich an dieser Stelle auf den negativen Topos des schwächlichen und krummen „Nervenjuden“, von dem es sich abzugrenzen galt. Im Sinne des „Muskeljuden“, auch wenn dieser Begriff hier nicht explizit erwähnt wird, sollten die jungen Körper gestärkt werden und eine Erholung erfahren.

Für die frühen Nachkriegsjahre schildert Rozenblum einige Höhepunkte der Hakoah-Geschichte, darunter die Eröffnung des ersten eigenen Fußballplatzes im Jahr 1921 sowie die Einweihung eines weiteren Sportplatzes zum zehnjährigen Jubiläum (S. 86). Aus einem anderen Erinnerungsbericht des Yizkor-Buches geht hervor, dass der Namensvetter aus Österreich, „Hakoah Wien“, den Verein im Jahr 1924 einen Besuch abstatte und ein Fußballspiel zwischen den beiden ausgetragen wurde, bei dem die Österreicher als klare Sieger hervorgingen. Ein Jahr später trat der Kraftkünstler Siegmund Breitbart

Siegmund Breitbart

 Siegmund, auch Zishe Breitbart (1893–1925), der „stärkste Mann der Welt“, war ein polnisch-jüdischer Kraftkünstler und Ringer. Er wuchs in einem jiddischsprachigen Milieu auf und wirkte in den 1920er Jahren vor allem in Wien und Berlin. Politisch orientierte er sich am Zionismus und trat verkleidet in seiner Gladiatorenrüstung ummantelt mit der zionistischen Flagge auf. Für die Jüdinnen und Juden Osteuropas war er ein Volksheld. Aufgrund seiner physischen Erscheinung verkörperte er geradezu den Idealtypus des propagierten „Muskeljuden“.

[3]

auf dem Sportplatz von Hakoah Będzin auf, in der für ihn typischen Gladiatorenbekleidung und umhüllt mit der zionistischen Flagge.[4] Nach diesen kleineren und größeren Erfolgen erlitt der Verein Ende der 1920er Jahre einen finanziellen Zusammenbruch. Wie Rozenblum berichtet, war es an dem neu gewählten Vorstand, Hakoah zu retten. In den 1930er Jahren nahmen die Athlet:innen des Hakoah an nationalen Makkabi-Wettkämpfen, bei den „Makkabiot“ 1932 und 1935 in Palästina und an der „Winter-Makkabiah“ 1933 in Zakopane[5] teil, dort zusammen mit dem „Hakoah“-Orchester.

Trotz dieser scheinbar erfolgreichen Entwicklung sah sich der Verein Mitte der 1930er wieder in der Krise – für Rozenblum die größte Katastrophe in der Vereinsgeschichte. Seit 1936 ohne feste Vereinslokalität zeigt sich der Autor zum Ende des Textes dennoch optimistisch – die Genesung würde mit dem Besitz eines eigenen Sportstadions einhergehen (S. 87).

Nur wenige Jahre später, im August 1942, missbrauchten die deutschen Besatzer den Hakoah-Sportplatz als Ort einer großen Selektion, unter dem Vorwand der Erneuerung von Ausweisdokumenten. Der vormalige Platz des sportlichen Wettkampfes, ein Ort, an dem Hakoah seine Erfolge feierte und Niederlagen einsteckte, wurde so zu einem Ort der Ungewissheit und des endgültigen Abschieds von Freund:innen und Angehörigen. Von hier wurden tausende Jüdinnen und Juden nach Auschwitz deportiert und ermordet. Von den im Erinnerungstext genannten Vereinsmitgliedern wurden die meisten Opfer der Shoah und nur einigen wenigen gelang rechtzeitig die Flucht ins Ausland. Über das Schicksal Rozenblums ist nichts bekannt, vermutlich wurde auch er ermordet.[6]

Im Jahr 2019, 74 Jahre nach dem Ende der Shoah, lebte Hakoah Będzin in Andenken an die ermordeten Spieler wieder auf. Die Mannschaft spielt in der polnischen „Retro-Liga“, welche sich aus wiederentstandenen historischen polnischen Fußballvereinen vom Anfang des 20. Jahrhunderts und aus der Zwischenkriegszeit zusammensetzt. In der „Retro-Liga“ ist Hakoah Będzin der einzige jüdische Verein.[7]

Fußnoten

1. Vgl. Hilbrenner, Anke: Die Wurzeln des jüdischen Sports in Polen. Die Gründung jüdischer Turnvereine in Galizien und im russischen Teilungsgebiet vor dem Ersten Weltkrieg, Essen 2014, S. 79–96, hier S. 92. ↥
2. Vgl. Hilbrenner: Die Wurzeln des Jüdischen Sports in Polen, S. 91. ↥
3. Vgl. Gillerman, Sharon: Breitbart, Zishe, in: YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe 29 July 2010, unter URL: <https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Breitbart_Zishe>. (29. September 2023); Vgl. auch: Gillermann, Sharon: Kraftmensch Siegmund Breitbart. Interpretationen des jüdischen Körpers. Emanzipation durch Muskelkraft: Juden und Sport in Europa 2006, S. 68–80. ↥
4. Vgl. M. H.: „Hakoaḥ“ haVinai veZisha Braitbard [Die Wiener „Hakoah“ und Zisha Breitbard], in: Shtayn (Hg.): Pinkes Bendin [Notizbuch Będzin], 322, URL: https://digitalcollections.nypl.org/items/46910a60-4f4f-0133-6ad0-00505686d14e/book (29. September 2023). ↥

5. Die erste Winter-Makkabiah fand vom 2. bis 5. Februar 1933 in Zakopane statt. Aufgrund des erstarkten Antisemitismus in Polen, stieß die Veranstaltung auch auf Ablehnung in einigen Teilen der polnischen Gesellschaft. ↥

6. Vgl. den Beitrag über Będzin in der digitalen Ausstellung: Jews and Sport before the Holocaust. A Visual Retrospective. „Hakoach Będzin“ Sports Club, unter URL: <https://www.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/sport/hakoach-bedzin.asp> (25. September.2023). ↥

7. Vgl. ebd und vgl. Retro Liga. Hakoach Będzin, unter URL: <https://retroliga.com.pl/kluby/hakoach-bedzin/> (10. Oktober 2023). ↥

Zitation

Zitierempfehlung (historische Quelle)

Rozenblum, Sh.: דער טורן און ספארט פאריין "הכח". In: Shtayn , A. Sh. (Hg.): Pinkes Bendin: a memorial to the Jewish community of Bendin (Poland). Tel Aviv 1959. S. 84-87. Rozenblum, Sh., New York Publik Library Digital Collections. Zitiert nach: Copernico. Geschichte und kulturelles Erbe im östlichen Europa. URL: https://www.copernico.eu/de/link/656c8abfc44fd9.39258233 (04-02-2026)

Zitierempfehlung (Übersetzung)

Rozenblum, Sh.: Der Turn- und Sportverein „Hakoah“. Übers. von Lisa Reich: In: Copernico. Geschichte und kulturelles Erbe im östlichen Europa. URL: https://www.copernico.eu/de/link/656c8abfc44fd9.39258233 (04-02-2026)

Zitierempfehlung (Kommentar)

Anke Hilbrenner / Lisa Reich: Kommentar zu: Rozenblum, Sh.: דער טורן און ספארט פאריין "הכח". In: Shtayn , A. Sh. (Hg.): Pinkes Bendin: a memorial to the Jewish community of Bendin (Poland). Tel Aviv 1959. S. 84-87. Rozenblum, Sh., New York Publik Library Digital Collections. In: Copernico. Geschichte und kulturelles Erbe im östlichen Europa. URL: https://www.copernico.eu/de/link/656c8abfc44fd9.39258233 (04-02-2026)

Lizenz

Der Inhalt der Quelle steht unter der Lizenz Public Domain Mark 1.0, ihre Übersetzung unter der Lizenz CC BY-NC-SA 4.0 , der Kommentar zur Quelle unter der Lizenz CC BY-NC-SA 4.0
Für abweichende Lizenzen und Rechte von Bildern siehe den jeweiligen Bildnachweis.
Wir bemühen uns um die Klärung aller Nutzungsrechte von digitalisierten Quellen und Abbildungen auf Copernico, gleichwohl kann es Unsicherheiten und Unklarheiten geben. Sollten Sie Rechte an einem hier gezeigten Werk haben, bitten wir darum, mit uns Kontakt aufzunehmen.